

НОСАНЬ

Наталія Сергіївна

УДК 338.1/2-049.5(477)(045)

СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ

к.і.н., доцент, Черкаський
державний технологічний
університет

NATIONAL SECURITY STRATEGIES: DOMESTIC AND WORLD EXPERIENCE OF PROTECTION OF PUBLIC FINANCIAL INTERESTS

NOSAN Nataliia Serhiivna – PhD in History, Associate Professor, Cherkasy State Technological University

У статті здійснено огляд чинних стратегій та аналогічних документів державного рівня, що визначають прийоми та принципи забезпечення безпеки різних сфер національної економіки у деяких країнах світу. Проведено порівняння підходів до забезпечення реалізації фінансових інтересів України з урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз, які супроводжують цей процес, на основі аналізу стратегій національної безпеки 2007 р. та 2015 р. За результатами вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду, визначено недоліки механізмів стратегічного планування та реалізації безпеко орієнтованого управління фінансовою складовою національних економік.

* * *

В статье проведен обзор действующих стратегий и аналогичных документов государственного уровня, определяющих приемы и принципы обеспечения безопасности различных сфер национальной экономики в некоторых странах мира. Проведено сравнение подходов к обеспечению реализации финансовых интересов Украины с учетом внешних и внутренних угроз, сопровождающих этот процесс, на основе анализа стратегий национальной безопасности 2007 г. и 2015 г. По результатам изучения отечественного и зарубежного опыта, определены недостатки механизмов стратегического планирования и реализации ориентированного на безопасность управления финансовой составляющей национальных экономик.

* * *

Introduction. *The actual scientific task is to carry out a critical review of strategies that have determined the vector of the state's movement in the long direction of ensuring national security in the context of the intensification of the traditional and the emergence of new threats to Ukraine's interests in the international arena.*

The purpose of the work is to specify the financial interests and threats that hinder their satisfaction, for EU countries, the USA and Ukraine in the internal economic policy and in the geo-economic arena; comparing the approaches of governments of different countries to the problem of strategic planning of measures to protect national interests, including economic and financial, contained in national security strategies and similar conceptual documents of security-oriented management of the political, economic and social life of nations.

Results. *The article reviews the current strategies and similar documents of the state level, which define the methods and principles of ensuring the security of various spheres of the national economy in some countries of the world. A comparison of approaches to ensuring the realization of Ukraine's financial interests, taking into account the external and internal threats that accompany this process, is based on the analysis of national security strategies for 2007 and 2015. Based on the results of the study of domestic and foreign experience, deficiencies in the mechanisms of strategic planning and implementation of security-oriented management of the financial component of national economies have been identified.*

Conclusion. *For the national practice of strategic management of national security the state we offer: to review the Strategy of National Security, as the main conceptual document of its provision, every five years; in case of appearance of significant threats to its level, to make an addition to the strategy in force at a specific time; given the importance of stabilizing the state of the financial system to ensure state economic security, it is expedient to distinguish in the national security strategy a separate section "Ensuring the financial security of the state", which specifies both the financial interests of the state and the main categories of stakeholders, and to identify the threats and risks of financial nature of origin, which are hindering their successful satisfaction.*

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, фінансова безпека, стратегія, фінансові інтереси, загрози

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность, стратегия, финансовые интересы, угрозы

Keywords: national security, economic security, financial security, strategy, financial interests, threats

ВСТУП

За часи існування незалежної України, у період з 1991 р. і дотепер, на державному рівні було прийнято дві стратегії національної безпеки – у 2007 р. та у 2015 р. Для порівняння – у США дві стратегії національної безпеки було прийнято лише за чотири останні роки – у 2015 р. та у 2017 р. Ці відомості наведені нами для усвідомлення широким загалом того факту, яким мінливим є економічне та політичне середовище навіть для країн із потужною передовою економікою – настільки, що перегляд детермінант її стратегічного

розвитку може відбуватись навіть через два роки після оприлюднення визначених векторів її розвитку на довгострокову перспективу. Україна за період між 2007 р. і 2015 р. пройшла через дві фінансові кризи, дві революції, початок воєнного конфлікту на кордоні зі своїм традиційним і давнім економічним партнером, що фундаментально змінило модель вітчизняної економіки. Однак коригування стратегії її національної безпеки відбулося лише через рік після початку анти-терористичної операції на Сході. Можливо, якби правки та корективи до стратегічних орієнтирів забезпечення

державної безпеки вносились щоразу в момент виникнення кризових тенденцій у різних сферах політичного, економічного, громадського життя, рівень національної безпеки на середину 2019 р. був би суттєво вищим. Тому вважаємо актуальним науковим завданням проведення критичного огляду стратегій, що довгий час визначали вектор руху держави у напрямі забезпечення національної безпеки в умовах активізації традиційних і появи новітніх загроз для інтересів України на міжнародній арені.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є конкретизація фінансових інтересів і загроз, що стоять на заваді їх задоволенню, європейських держав, США та України у внутрішній економічній політиці та на геоекономічній арені; порівняння підходів урядів різних країн світу до проблеми стратегічного планування заходів захисту національних інтересів, у тому числі економічних і фінансових, що містяться у стратегіях національної безпеки та аналогічних концептуальних документах безпекоорієнтованого управління політичним, економічним і соціальним життям націй.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження широко використані монографічний метод і метод теоретичного аналізу під час опрацювання документів, у яких закладено засади стратегічного розвитку систем національної безпеки різних країн світу з метою встановлення домінуючих підходів до формування переліку державних економічних і фінансових інтересів. Також застосовано прийоми аналізу і синтезу для уточнення форм і структур існуючих стратегій, які потребують модернізації та коректив. Метод узагальнення використано у процесі формування висновків за результатами проведеного дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проблематика визначення стратегічних орієнтирів розвитку системи національної безпеки держави і детермінант стратегічного управління економічною безпекою національної економіки усе частіше знаходить відображення у роботах сучасних дослідників. Так, М.М. Дзера, Р.Я. Пасічний досліджують реалії та перспективи актуальної на той момент стратегії національної безпеки України [1], К. Зарембо встановлює місце України і її інтересів у стратегіях національної безпеки держав членів ЄС [2], О. Резнікова визначає напрями оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз [3]. У контексті вивчення проблем забезпечення економічної безпеки національної економіки України, І.О. Губарева та В.В. Мартиненко пропонують власні дослідження на тему формування стратегічних орієнтирів і пріоритетів забезпечення економічної безпеки національної економіки [4, 5], Ю.М. Харазішвілі розробляє адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України [6]. В основу національної економічної безпеки розвинутих країн світу покладається фінансова безпека, тому вартими уваги в контексті даного дослідження є праці Н.В. Зачосової, яка займається проблемою конкретизації стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ на етапі формування стратегії економічної

безпеки України [7], а також пропонує авторський підхід до формування стратегії фінансової безпеки України для потреб забезпечення економічної безпеки національної економіки [8].

У 2015 р. уряд Великобританії оприлюднив «Стратегію національної безпеки і Стратегічний огляд стану оборони і безпеки» (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 – SDSR-2015). Попередній огляд побачив світ у 2010 р. Таким чином, часовий інтервал для стратегічного планування безпеки орієнтованих заходів на державному рівні у Великобританії становить п'ять років, що відповідає усім науковим академічним канонам стратегічного управління. Окремий розділ цього документу присвячено питанню забезпечення економічної безпеки, зокрема зазначається, що «економіка та національна безпека мають функціонувати поєднано» [9, с. 69]. Основами економічної безпеки названо фіскальну (податкову) систему та інвестиції. Пріоритетом визначено підвищення стандартів життя населення Великобританії та підтримку економік держав, що розвиваються, зважаючи на стрімку тенденцію до глобалізації. Окремого розділу для конкретизації фінансових інтересів країни не передбачено. Однак підкреслюється важливість встановлення партнерських відносин між державним управлінням та фінансовим сектором з метою підвищення рівня ефективності боротьби з доходами, отриманими злочинним шляхом, та розробки інноваційних рішень вирішення цієї проблеми [9, с. 17]. Також увагу приділено необхідності забезпечення у перспективі рівного доступу різних категорій населення до фінансових послуг [9, с. 33]. Загрозами економічним і фінансовим інтересам на державному рівні визнаються незаконне фінансування, корупція і шахрайство [9, с. 42]. Чітко визначено позицію уряду Великобританії стосовно фінансування економічного розвитку. Метою державної фінансової політики оголошено зміцнення впевненості власників підприємств у майбутньому їх бізнесу і стимулювання їх до створення нових робочих місць через механізми державного фінансування; інвестування в інфраструктуру; використання податкової системи для стимулювання і уникнення перешкод для інвестицій [9, с. 69].

У Німеччині з 2006 р. стратегічні орієнтири національної безпеки визначались документом, що мав назву «White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr» («Біла книга 2006 року німецької політики безпеки і майбутнього бундесверу (збройних сил)»), на зміну якому у 2016 р. було прийнято «White Paper 2016 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr» («Біла книга 2016 року німецької політики безпеки і майбутнього бундесверу»). Книга має вісім розділів, проте жоден із них не присвячений повністю економічній або фінансовій безпеці. Однак червоною лінією прослідковується прагнення Німеччини залишитись у перспективі однією із найбільш економічно розвинутих країн світу, та визнається сильний вплив на внутрішню економічну ситуацію тих умов господарювання, що склалися у європейському регіоні та у глобальному середовищі. Знову ж на державному рівні декларується місія забезпечення добробуту населення із використанням можливостей сильної національної економіки. Загрозою націо-

нальним інтересам визнається факт існування неформальної – тіньової економіки. Фінансовим аспектам національної безпеки присвячено розділ 8.5. Sustainable Financial Parameters (сталі фінансові параметри). Загрози фінансовим інтересам пов'язуються з проблемою тероризму, кіберзлочинністю, недоопрацьованими фінансовими аспектами кризового менеджменту, необхідністю витрат додаткових бюджетних ресурсів на різні потреби [10].

У США нова Стратегія національної безпеки була оприлюднена у грудні 2017 р. Попередній аналогічний документ датується лютом 2015 року. У Стратегії-2017 фінансова і банківська системи визнаються одним із шести джерел формування ризиків, на які слід зважати [11, с. 13]. Серед фінансових інтересів США – створення груп фінансових інститутів і економічних форумів з метою стабілізації стану міжнародної економіки та нівелювання точок «тертя» у цій царині, що на думку адміністрації президента США Д. Трампа, «стали причиною двох світових війн» [11, с. 17]. Вартим уваги є слоган, розміщений на початку другого розділу Стратегії національної безпеки: «Економічна безпека – це національна безпека» [11, с. 17].

В Україні за період її незалежності існувало дві стратегії національної безпеки – 2007-го та 2015-го рр. [12, 13], остання є чинною нині, у 2019 р. Структурно, останній із двох згаданих документів, містить такі розділи як: Загальні положення, Цілі Стратегії національної безпеки України, Актуальні загрози національній безпеці України, Основні напрями державної політики національної безпеки України, Прикінцеві положення [13]. Тобто, подібно до світових аналогів, економічні і фінансові інтереси нечітко прослідковуються у структурі документу; їх потрібно відшукувати у тексті. У 2007 р. до національних фінансових інтересів урядом України було віднесено «забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення, підвищення ефективності регулювання фінансових ринків, підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого державного контролю прозорості використання фінансових ресурсів суб'єктами природних монополій, забезпечення сталості фінансової системи, гнучкості валютного курсу гривні, розширення кредитної підтримки економіки, зміцнення довіри до фінансових установ; мінімізація негативного впливу на економіку зовнішньої наслідків світової фінансово-економічної кризи» [12]. У 2015 р. серед основних фінансових стратегічних орієнтирів: «підвищення стійкості національної економіки до диверсифікації фінансових потоків; ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвий контроль за станом державного боргу; стабілізації банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів; системна протидія організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів» [13].

Таким чином, національні стратегії забезпечення безпеки держави проголошують важливу роль еконо-

мічної безпеки у процесі розвитку країн у глобалізованому світі. Захист національних інтересів, у тому числі і фінансових, є основою стратегії національної безпеки, проте їх перелік і вектори спрямування зусиль стосовно їх задоволення на пряму залежать від стану економіки та економічного потенціалу конкретної держави.

ВИСНОВКИ

Досліджені підходи до стратегічного планування заходів забезпечення національної безпеки свідчать про відсутність єдиної прийнятої на міжнародному рівні моделі стратегії національної безпеки. Окремі держави та їх уряди у питаннях захисту національних інтересів віддають пріоритет обороні та військовій силі, інші роблять ставки на економічний розвиток та здатність боротися за світове лідерство на глобальній арені з використанням економічного інструментарію. В обох випадках економічна складова визнається важливим елементом системи національної безпеки. Фінансові інтереси держав не виносяться у їх стратегіях безпеки орієнтованого розвитку окремим структурним блоком, однак досягнення стратегічних цілей, які визначають для себе і економічно потужні країни світу, і Україна, не є можливим ні у довгостроковій, ні у поточній перспективі без ефективного функціонування фінансової системи та раціонального використання її можливостей в усіх сферах економічного, соціального, політичного життя. Деякі суттєві загрози, що визнаються впливовими у контексті забезпечення національної безпеки такими країнами, як Німеччина, Великобританія, США, мають фінансову природу походження. Зважаючи на усі наведені факти, для вітчизняної практики стратегічного управління національною безпекою держави пропонується: переглядати Стратегію національної безпеки як основний концептуальний документ її забезпечення, раз на п'ять років; у випадку появи суттєвих загроз її рівню, вносити доповнення до чинної на конкретний момент часу стратегії; з огляду на важливість стабілізації стану фінансової системи для гарантування державної економічної безпеки доцільно виокремити у стратегії національної безпеки окремий розділ «Забезпечення фінансової безпеки держави», в якому конкретизувати як фінансові інтереси держави та основних категорій стейхолдерів, так і визначити загрози та безпеки фінансової природи походження, що стають на заваді їх успішному задоволенню. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці Стратегії національної безпеки України на період 2020-2025 рр. із врахуванням зарубіжного досвіду та усіх наведених вище пропозицій.

Список використаних джерел

1. Дзера М.М., Пасічний Р.Я. Стратегія національної безпеки України: реалії та перспективи. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гюсцицького. 2012. Т. 14. № 2(4). С. 174-183.
2. Зарембо К. Україна у стратегіях національної безпеки держав членів ЄС: партнер чи проблема? Вісник Львівського університету. Сер.: Міжнародні відносини. 2012. Вип. 31. С. 53-61.
3. Резнікова О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. Віче. 2015. № 5.

C. 12-13.

4. Губарева І.О. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 122-129.

5. Мартиненко В.В. Формування стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 133-143.

6. Харазішвілі Ю.М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України. *Економіка України*. 2014. № 5. С. 28-45.

7. Зачосова Н.В. Визначення стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ як необхідний етап формування стратегії економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 272-276.

8. Зачосова Н.В. Формування стратегії фінансової безпеки України для потреб забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(1). С. 58-62.

9. *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 A Secure and Prosperous United Kingdom* URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.

10. *White Paper 2016 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*. URL: https://honvedelem.hu/files/files/64874/hsz_20171_079_095_angol.pdf.

11. *National Security Strategy of the United States of America*. URL: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>.

12. Про Стратегію національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.

13. Про Стратегію національної безпеки України: Пішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

References

1. Dzera M.M., Pasichnyi R.Ya. *The Strategy of National Security of Ukraine: Realities and Prospects*. *Scientific herald of the Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology after Gzhytskyi* 2012. Vol. 14, № 2 (4). pp. 174-183. (in Ukrainian).

2. Zarembo K. *Ukraine in the national security strategies of*

EU member states: partner or problem? Visnyk of Lviv University. Series: International relations. 2012. № 31. pp. 53-61 (in Ukrainian).

3. Reznikova O. *Update of the National Security Strategy of Ukraine in the context of new challenges and threats*. 2015. №. 5. pp. 12-13 (in Ukrainian).

4. Hubariva I.O. *Formation of strategic guidelines for the economic security of the national economy. Actual problems of the economy*. 2015. №. 6. pp. 122-129 (in Ukrainian).

5. Martynenko V.V. *Formation of strategic priorities for the strengthening of economic security of the national economy of Ukraine. Actual problems of the economy*. 2015. №. 5. pp. 133-143 (in Ukrainian).

6. Kharazishvili Yu.M. *Adaptive Approach to Defining Strategic Guidelines for Ukraine's Economic Security*. *Ukraine economy*. 2014. №. 5. pp. 28-45 (in Ukrainian).

7. Zachosova N.V. *Definition of strategic guidelines for strengthening the economic security of financial institutions as a necessary stage in the formation of Ukraine's economic security strategy*. *Business Inform*. 2016. №. 1. pp. 272-276 (in Ukrainian).

8. Zachosova N.V. *Formation of the strategy of financial security of Ukraine for the needs of economic security of the national economy*. *Black Sea Economic Studies*. 2018. №. 26 (1). pp. 58-62 (in Ukrainian).

9. *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 A Secure and Prosperous United Kingdom* URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.

10. *White Paper 2016 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*. URL: https://honvedelem.hu/files/files/64874/hsz_20171_079_095_angol.pdf.

11. *National Security Strategy of the United States of America*. URL: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>.

12. *About the Strategy of National Security of Ukraine* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007> (in Ukrainian).

13. *About the Strategy of National Security of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 6, 2015* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (in Ukrainian).